

Szlaki turystyczne na obszarach chronionych

Tourist trails on protected areas

Małgorzata Bajda – Gołębiewska

Politechnika Białostocka, Wydział Zarządzania, Katedra Turystyki i Rekreacji

Abstract

Tourist trails carry out a major part in tourism development in the area, its advertisement and creation of tourism friendly to natural environment. First of all, as a section of infrastructure, trails are meant to protect, adapt and make tourist values accessible to tourists. Particularly, trails play an important role in protected areas. The article presents tourist use of national parks, classification and function of tourist trails, shows trails in national parks of the Podlaskie province.

Keywords: tourist trails, podlaskie province

Wstęp

Obszary przyrodniczo cenne stanowią ogromny potencjał turystyczny danego regionu, w znacznej mierze oparty na zasobach naturalnych parków narodowych. Jednak nieumiejętne korzystanie z walorów środowiska przyrodniczego może prowadzić do obniżenia ich atrakcyjności. W celu ochrony najcenniejszych zasobów należy odpowiednio zorganizować ruch turystyczny oraz infrastrukturę. Penetracja terenu powinna być ograniczona do sieci wyznaczonych tras turystycznych i odbywać się z zachowaniem zasad udostępniania.

1. Użytkowanie turystyczne parków narodowych

Parki narodowe to tereny szczególnie atrakcyjne turystycznie. Ogólna powierzchnia istniejących w Polsce 23 parków wynosi 314 477 ha, co daje około 1% po-

wierzchni kraju¹. Rozmieszczone są one na terenie całego kraju i reprezentują najważniejsze regiony fizykogeograficzne. Park narodowy obejmuje obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi. Na jego terenie cała przyroda oraz walory krajobrazowe podlegają ochronie. Obszar parku udostępniany jest w celach naukowych, edukacyjnych, kulturowych, turystycznych, rekreacyjnych i sportowych, w taki sposób, który nie wpłynie negatywnie na przyrodę w parku.² Liczba zwiedzających te tereny z roku na rok rośnie. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, w 2008 roku polskie parki narodowe odwiedziło ponad 10,6 milionów turystów. Największą frekwencję zanotował Tatrzański Park Narodowy (2,078 mln) oraz Karkonoski PN (2 mln). Powyżej miliona turystów stwierdzono w parkach Wolińskim i Wielkopolskim. Najmniejszym zainteresowaniem cieszyły się Narwiański PN (8,6 tys.) i Poleski PN (15,4 tys.). W 2008 roku w polskich parkach narodowych zanotowano 3084,3 km szlaków turystycznych oraz 132 ścieżki dydaktyczne. Najdłuższa sieć szlaków wykazana została w Biebrzańskim Parku Narodowym (483,1 km) oraz Kampinoskim PN (360 km), najkrótsza w Parku Narodowym Ujście Warty (12,6km), oraz Pienińskim PN (35,2 km) i Białowieskim PN (38,5 km). Najwięcej ścieżek dydaktycznych utworzono w: Biebrzańskim PN (14) i Bieszczadzkim PN (12), najmniej ścieżek posiadały: Pieniński PN (0), Magurski PN (2), oraz Narwiański PN i Tatrzański PN (po 3). Parki o dużej powierzchni i dostępności terenu mają możliwość wyznaczania dużej ilości ścieżek przyrodniczych. W parkach o małej powierzchni i trudno dostępnym obszarze np. jeziora, rzeki, bagna, sieć szlaków nie jest zbyt gęsta.

Tabela 1. Szlaki turystyczne i ścieżki dydaktyczne w parkach narodowych w 2008 roku

Park Narodowy	Szlaki turystyczne w km	Liczba ścieżek dydaktycznych
Babiogórski	53	8
Białowieski	38,5	4
Biebrzański	483,1	14
Bieszczadzki	245	12
Bory Tucholskie	75	4
Drawieński	101	5
Gorczański	105,1	9
Gór Stołowych	175,1	4
Kampinoski	360	7
Karkonoski	117,6	9
Magurski	85	2

¹ *Ochrona środowiska 2009*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010

² *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dziennik Ustaw nr 92, poz. 880)

cd. Tabeli 1.

Narwiański	58	3
Ojcowski	40,7	4
Pieniński	35,2	-
Poleski	67,5	5
Roztoczański	61,1	9
Słowiński	144,3	5
Świętokrzyski	41	4
Tatrzański	275	3
Ujście Warty	12,6	4
Wielkopolski	215	4
Wigierski	245,4	6
Woliński	50,1	7
Razem	3084,3	132

Źródło: Ochrona Środowiska 2009, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2010.

Głównym motywem przyjazdu turystów do parku jest piękno przyrody. Powinno być one chronione, ale również cieszyć zwiedzających. Jednak niekontrolowany rozwój turystyki na obszarach przyrodniczo cennych może przyczynić się do degradacji środowiska przyrodniczego. Głównymi przyczynami zagrożeń i degradacji podstawowych wartości przyrodniczych i krajobrazowych parków narodowych są:³

- masowość ruchu turystycznego, który wielokrotnie przekracza chłonność turystyczną terenu,
- dobra dostępność komunikacyjna oraz przeinwestowanie bliskiego otoczenia parków bazą noclegową, przy równoczesnym niedoinwestowaniu w urządzenia turystyczne „zatrzymujące” turystów przed parkiem,
- przeinwestowanie urządzeniami turystycznymi obszaru parku,
- niedociągnięcia organizacyjne, dotyczące ruchu turystycznego w otoczeniu parku.

Aby chronić najcenniejsze przyrodnicze zasoby parku, ważna jest organizacja ruchu turystycznego oraz odpowiednie zagospodarowanie. Konieczne jest zapewnienie właściwie przygotowanej bazy noclegowej i gastronomicznej. Penetracja terenu powinna być ograniczona do sieci wyznaczonych tras turystycznych i odbywać się z zachowaniem zasad udostępniania. Regulaminy powstają w oparciu o zapisy ustawy, plany ochrony oraz wynikają ze specyfiki oraz wyjątkowości zasob-

³ Baranowska – Janota M., 2001. *Relacja ustaleń planu ochrony parku narodowego z innymi opracowaniami planistycznymi*. Parki Narodowe 4.

bów chronionych obszarów. Wśród najczęstszych zapisów pojawiają się informacje dotyczące czasu przebywania na szlakach turystycznych (od wschodu do zachodu słońca), obszarów, które są udostępnione (szlaki turystyczne, ścieżki dydaktyczne, drogi publiczne, obiekty turystyczne). Zawarte są tam również zagadnienia związane z realizacją ruchu turystycznego: podawana jest liczebność grupy, która wymaga obecności licencjonowanego przewodnika (7-10 osób) oraz maksymalna ilość turystów będąca pod jego opieką (najczęściej 25 osób), czy też informacje o wymaganej zgodzie dyrektora na realizację imprez turystycznych lub sportowych, realizowanych na obszarze parku. Znaczną część zapisów regulaminu zwiedzania zajmują zakazy związane z ochroną przyrody i bezpieczeństwem uczestników ruchu turystycznego, np. zakaz biwakowania, rozpalania ognisk, parkowania poza miejscami do tego wyznaczonymi, zakaz zaśmiecania, palenia papierosów, wprowadzania i puszczania psów luzem i bez kagańca itp.

2. Teoretyczne podstawy szlaków turystycznych

Warunkiem rozwoju ruchu turystycznego, jest umiejętne łączenie walorów turystycznych z warunkami zaspokajania tego ruchu w postaci odpowiednio wykształconej infrastruktury turystycznej. Jednym ze składników tej infrastruktury są szlaki turystyczne. Szlaki turystyczne spełniają znaczącą rolę w rozwijaniu turystyki na danym obszarze, jego promocji oraz kształtowaniu turystyki przyjaznej środowisku naturalnemu. Jako część zagospodarowania turystycznego, szlaki przede wszystkim mają na celu ochronę, przystosowanie oraz udostępnianie turystom walorów turystycznych, zapewniając dostęp do miejsc będących celem podróży turystycznych.

Literatura przedmiotu zawiera wiele definicji szlaku turystycznego. Jedna z nich określa szlak jako wyznaczoną trasę z rozmieszczonymi znakami informacyjnymi dla pieszych, rowerowych czy zmotoryzowanych turystów.⁴ Natomiast J. Styperek przyjmuje, że jest to „przestrzenny ciąg turystyczny służący do linearnej penetracji rekreacyjnej inicjującej interakcyjne związki pomiędzy turystą, a środowiskiem geograficznym, zachodzące w strefie percepcji krajobrazu multisensorycznego”. Autor ten wskazuje jednocześnie, iż w odniesieniu do turystyki pieszej, szlak jako element zagospodarowania turystycznego, można identyfikować z ciągiem turystycznym, czyli trasą (oznakowaną znakami konwencjonalnymi), stanowiącą układ poszczególnych geokomponentów wzdłuż wytyczonej linii, przezna-

⁴ Medlik S., 1995. *Leksykon podróży, turystyki, hotelarstwa*. PWN, Warszawa.

czoną i przystosowaną do uprawiania określonej formy turystyki”.⁵ Kolejna definicja szlaku, związana z jego znakowaniem, została przyjęta przez Zarząd Główny PTTK 16 marca 2002 roku. Określa szlak jako „wytyczoną w terenie trasę służącą do odbywania wycieczek, oznakowaną jednolitymi znakami (symbolami) i wyposażoną w urządzenia informacyjne, które zapewniają bezpieczne i spokojne jej przebycie turyście o dowolnym poziomie umiejętności i doświadczenia, o każdej porze roku i w każdych warunkach pogodowych”.

Biorąc pod uwagę różne kryteria, szlaki turystyczne można podzielić następująco:⁶

- ze względu na sposób oznakowania – czarny, czerwony, żółty, niebieski, zielony
- za względu na formę turystyki, do jakiej szlak jest przystosowany - piesze (górskie i nizinne), narciarskie (podejściowe, grzbietowe, narciostady, nizinne, narciarskie szlaki spacerowe), wodne (kajakowe, narciarskie), rowerowe,⁷
- ze względu na zasięg przestrzenny szlaku - lokalny, regionalny, ponadregionalny
- z punktu widzenia cech środowiska geograficznego - \górskie, wyżynne, nizinne, pojezierne, nadmorskie.

Według W. Fedyka⁸, szlaki turystyki pieszej można pogrupować tematycznie ze względu na ich nazwy własne. Są to: szlaki imienne, przyrodnicze, walk o wolność i niepodległość, zabytków architektury i sztuki, męczeństwa i martyrologii, historii gospodarki, historii polskiej państwowości, przyjaźni i inne.

Znakowanie szlaków w Polsce rozpoczęło Towarzystwo Tatrzańskie, które od 1874 roku podejmowało działania w zakresie poprawy stanu dróg, ścieżek oraz budowy kładek i mostków na potokach, umożliwiając w ten sposób dotarcie w tatrzańskie doliny. W 1887 roku oznakowano paskami ścieżkę, z Zakopanego do Morskiego Oka, co jest uznawane za pierwszy znakowany szlak turystyczny. Obecnie obowiązujący znak szlaku został przyjęty w latach dwudziestych ubiegłego wieku. Pierwsze szlaki nizinne zostały wytyczone w latach 1926-1928, między innymi w Puszczy Białowieskiej oraz w okolicach Suwałk.⁹ Od 1950 roku znakowanie szlaków turystycznych prowadzone jest przez Polskie Towarzystwo Tury-

⁵ Styperek J., 2002. *Linearne systemy penetracji rekreacyjnej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s.25.

⁶ Styperek J., ..., op. cit., s. 31.

⁷ pokrywa się to klasyfikacją PTTK; *Instrukcja znakowania szlaków turystycznych PTTK* dodatkowo wyróżnia jeszcze szlak konny, oraz wyszczególnia piesze szlaki spacerowe, szlaki dojściowe i ścieżki dydaktyczne (naukowe).

⁸ za Styperkiem, ..., op. cit., s. 31.

⁹ Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://ktpzg.pttk.pl>, stan z dn. 12.03.2011 r.

styczno-Krajoznawcze. Prace związane z siecią szlaków koordynowane są przez sześć komisji Zarządu Głównego PTTK: Komisję Turystyki Górskiej, Turystyki Pieszej, Turystyki Narciarskiej, Turystyki Kolarskiej, Turystyki Jeździeckiej, Turystyki Kajakowej. W ramach swoich zadań komisje te, między innymi: opracowują sieci szlaków turystycznych oraz związane z nimi zagospodarowanie dla potrzeb turystyki kwalifikowanej, przygotowują nowe szlaki, prowadzą dokumentację szlaków, nadają uprawnienia znakarza.

Prace znakarskie prowadzi grupa znakarska, do której zakresu czynności należy opiniowanie zmian w sieci szlaków, okresowa kontrola stanu szlaków, oraz udział w odbiorze i rozliczanie prac znakarskich. Natomiast do zadań zespołu znakarzy - co najmniej dwuosobowego, należy konserwacja istniejących szlaków, znakowanie nowych, a także likwidacje szlaków. W 2007 roku długość znakowanych szlaków turystycznych PTTK wynosiła:¹⁰

- piesze nizinne – 34 151 km,
- piesze górskie – 10 972 km,
- konne – 2 885 km,
- narciarskie – 496 km,
- kajakowe – 557 km,
- rowerowe – 11 780 km.

Ogólne zasady projektowania, wykonania i utrzymania szlaków turystycznych, zawarte są w *Instrukcji znakowania szlaków turystycznych PTTK* obowiązującej od 1 stycznia 1999 roku. Zgodnie z tym dokumentem, aby wyznakować nowy szlak należy wcześniej przeprowadzić analizę dotyczącą:

- potencjalnej atrakcyjności szlaku i przewidywanej frekwencji na nim;
- dostępności szlaku (możliwość dojazdu do punktów początkowych i pośrednich środkami komunikacji zbiorowej);
- stanu zagospodarowania turystycznego przyszłego szlaku;
- powiązań projektowanego szlaku z istniejącą siecią szlaków.

Przebieg szlaku powinien być uzgodniony z właścicielami lub administratorami terenów, przez które przebiegać będzie szlak, władzami samorządowymi, nadleśnictwem, dyrekcją parku krajobrazowego lub narodowego. Szlaki prowadzone wzdłuż granicy powinny być uzgodnione z terenowym dowództwem Straży Granicznej, a w terenie nadmorskim z Urzędem Morskim. Natomiast ścieżki dydaktyczne (naukowe) wykonywane są na zlecenie administracji obszarów chronionych, która ustala ich przebieg, treść krajoznawczą i naukową.

Główną uwagę przy prowadzeniu szlaków skupia się na ich logicznym przebiegu oraz bezpieczeństwie turystów. Szlaki lądowe prowadzone są zazwyczaj

¹⁰ *Znakowane szlaki turystyczne PTTK*. Wyd. PTTK ZG, Warszawa 2007.

istniejącymi ścieżkami i drogami, a wodne wykorzystują istniejące cieki i akweny. Szlaki pełnią szereg funkcji:¹¹

□ funkcje turystyczne:

- krajoznawcze: udostępnianie walorów turystycznych środowiska przyrodniczego, walorów dóbr kultury, walorów współczesnej działalności człowieka,
- rekreacyjne: regeneracja sił, zagospodarowanie czasu wolnego, relaks poprzez kontakt z przyrodą, zaspokajanie potrzeb,
- sportowe: biegi przełajowe, wspinaczka, sporty rowerowe, narciarstwo, kajakarstwo,

□ funkcje ekologiczne:

- ochronna: zapobieganie procesom degradacji, wyłączenie obszarów objętych ochroną z ruchu turystycznego, badanie zmian w środowisku,
- sterująca: stymulowanie kierunków rozpraszania się turystów, sterowanie natężeniem ruchu turystycznego,
- edukacyjna: kształcenie typów zachowań turystyczno – rekreacyjnych, wzbogacanie wiedzy, poznawanie środowiska przez bezpośredni kontakt z przyrodą.

Szczególnie ważną rolę, szlaki odgrywają na terenach chronionych. Piękno przyrody powinno być tam chronione, ale również cieszyć zwiedzających. Duże znaczenie odgrywa organizacja ruchu turystycznego oraz odpowiednie zagospodarowanie.

3. Szlaki turystyczne w podlaskich parkach narodowych

Województwo podlaskie to kraina wielkich puszczy, zachowanych w naturalnym stanie dolin rzecznych, rozległych bagien i obszarów pojeziernych. Na jego terenie znajdują się cztery parki narodowe: Białowiecki, Biebrzański, Narwiański i Wigierski, trzy parki krajobrazowe, około stu rezerwatów przyrody i wiele innych obszarów cennych przyrodniczo.

Białowiecki Park Narodowy, najstarszy w Polsce, chroni lasy naturalne o charakterze pierwotnym. Najcenniejszym obiektem przyrodniczym parku jest Obszar Ochrony Ścisłej, w którym dostępna do zwiedzania - wyłącznie z licencjonowanym przewodnikiem - jest nieoznakowana trasa o długości 7 km. Natomiast na terenie Obrębu Ochronnego Hwoźna wyznaczone zostały trzy szlaki turystyczne: „Wilczy Szlak” oznaczony kolorem zielonym o długości 11 km, „Szlak Wokół Uroczyska Głuszczy” (kolor czerwony, dł. 5,5 km) oraz „Carska Tropina” (kolor czarny, dł. 4 km). Turysta będący w parku może lepiej poznać przyrodę poprzez

¹¹ Styperek J., ..., op. cit., s. 29.

ścieżki dydaktyczne, wykorzystywane także do działalności edukacyjnej dzieci. W Parku Pałacowym wyznaczono dwie ścieżki edukacyjne: przyrodniczą „Drzewa Parku Pałacowego” oraz historyczną „Zabytki Parku Pałacowego”. Na obszarze Puszczy Białowieskiej wyznaczonych jest kilkanaście szlaków pieszych i rowerowych.

Tabela 2. Ścieżki edukacyjne Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Puszcza Białowieska”

Teren nadleśnictwa Hajnówka	
Nazwa	Opis
<i>Leśne osobliwości</i>	12 przystanków wokół śródleśnych stawów w miejscowości Topiło
<i>Górniańskie łąki</i>	przebiega przez obszar, na którym znajduje się ekosystem niskoturzykowych łąk bagiennych i torfowiska niskie, długość 4 km
Teren nadleśnictwa Białowieża	
Nazwa	Opis
<i>Krajobraz puszczy</i>	22 przystanki prezentujące zbiorowiska leśne, długość 4,5 km
<i>Żebra Żubra</i>	groble i kładki biegnące przy pomnikowych drzewach, długość 3,5 km
<i>Puszczańskie drzewa</i>	przez lasy grądowe z Białowieży do Pokazowego Rezerwatu Zwierząt, długość 4 km
<i>Szlak Dębów Królewskich i Książąt Litewskich</i>	w uroczysku Stara Białowieża, wśród 150 - 500. dębów nazwanych imionami władców Polski i Litwy polujących w białowieskich lasach, długość 0,5 km
<i>Miejsce Mocy</i>	miejsce kultu Prasłowian bądź kultur pogańskich, głazy i kamienie tworzące kamienny krąg, znane z pozytywnego promieniowania, długość 0,3 km
<i>Pod Dębami</i>	w Świnorojach z 14 przystankami prezentującymi zabiegi hodowlane, wykonywane przez leśnika, szkółkę leśną, skupisko kurhanów, długość 9 km
<i>Masiewo – Zalew Siemianówka</i>	przygotowana przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, przedstawia różne siedliska lasu, długość 9 km
<i>Tropem Żubra</i>	łączy dwa miejsca zimowego dokarmiania żubrów (brogi), długość 20 km
Teren nadleśnictwa Browsk	
Nazwa	Opis
<i>Szlakiem Puszczańskich Mokradeł</i>	prowadzi przez tereny związane z gospodarką wodną i tematyką z tym związaną, długość 12 km

Źródło: materiały promocyjne parków LKP „Puszcza Białowieska”.

Przez Puszcę Białowieską przebiega również rowerowy, oznaczony kolorem żółtym, Białowieski Szlak Transgraniczny. Łączy ze sobą dwa kraje, obejmuje ok. 58 km po stronie polskiej i ok. 60 km po stronie białoruskiej. Powstał w ramach realizacji projektu „Rozwój turystyki transgranicznej w regionie Puszczy Biało-

wieskiej”, finansowanego w ramach Programu Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina. Do głównych atrakcji szlaku należą wsie założone w XVI – XVIII wieku o zachowanym pierwotnym układzie przestrzennym oraz licznymi świątyniami.

Zgodnie z regulaminem, zwiedzanie Biebrzańskiego Parku Narodowego może odbywać się w ciągu całego roku od świtu do zmierzchu po drogach publicznych, rzekach: Biebrzy, Brzozówce, Sidrze, Nettcie, Ełk, Jegrzni, Wissie, Kanale Augustowskim, Kanale Woźnawiejskim i Kanale Rudzkim oraz znakowanych szlakach i ścieżkach przyrodniczych. Grupy, które liczą więcej niż 7 osób mogą poruszać się po szlakach pieszych pod opieką licencjonowanego przewodnika po BPN, lub Znawcy Biebrzy. Liczba osób w grupie z przewodnikiem nie może przekraczać 25, a ze Znawcą Biebrzy 9 osób. Poznawanie przyrody ułatwiają wybudowane wieże i pomosty widokowe oraz kładki, umożliwiające przejście po grząskim terenie. Terenowy Ośrodek Edukacyjny znajdujący się na terenie twierdzy Osowiec, wyposażony jest w wieże widokowe, pomosty obserwacyjne, kładki i tablice informacyjne.

Tabela 3. Znakowane szlaki turystyczne w Biebrzańskim Parku Narodowym i jego otulinie

Trasa/Nazwa	Kolor znaków	Długość w km
Szlaki piesze		
Wizna - Burzyn - Twierdza Osowiec - Goniądz	żółty	64,3
Wizna - Góra Strękowa - Laskowiec - Barwik - Olszowa Droga - Goniądz - Dolistowo - Jagłowo - Trzyrzeczki - Jałowo - Lipsk	niebieski	130,7
Gugny - Barwik	czerwony	9,5
Trzciannie - Werykle - Chojnowo - Gugny - Stójka - Nowa Wieś - Trzciannie	żółty	20,5
Augustów – Jastrzębna - Lipsk	zielony	78,3
Rajgród - Okoniówek - Rybczyzna - Woźnawieś - leśniczówka Grzędy - "Nowy Świat" - "Wilcza Góra" - "Kapli Dołek" - "Dział Kumkowskiego" - węzeł szlaków	czerwony	41,6
Tama - Kuligi - Orzechówka –węzeł szlaków Tajenko	żółty	20,3
Goniądz - Wólka Piaseczna - Kapice - rzeka Ełk - Ruda	czerwony	29
Osowiec-Twierdza - Przechody - Ciszewo - Kuligi	zielony	37,7
Leśniczówka Grzędy – „Solistowska Góra" - "Łągiew" - węzeł szlaków	zielony	7
Leśniczówka Grzędy – „II i III Grzęda" – „Kapliczka" -	niebieski	4,7
„Uroczysko Dęby"- "Góra Partyczyna" – „Kapli Dołek	czarny	2,2
„Nowy Świat” – Kopytkowo – Jasionow – Dębowo - Polkowo	żółty	10,1
Szlaki rowerowe		
Rajgród - Wojdy - Rybczyzna - Woźnawieś - Kuligi – Leśniczówka Grzędy	żółty	19,5
Grajewo - Kapice - Osowiec – Osowiec Twierdza	zielony	43, 5
Osowiec Twierdza - Uścianek - Wilamówka -Trzciannie - Gugny	zielony	25

cd. Tabeli 3.

<i>Podlaski Szlak Bociani:</i> Tykocin - Laskowiec - Gugny - Osowiec Twierdza - Goniądz – Dolistowo - Jasionowo - Dębowo - Jaminy -Sztabin - Wilkownia	czerwony	126
Osowiec Twierdza - Płochowo - Goniądz - Mońki -Jaświły -Mikicin - Kar-powicze -Suchowola -Okopy - Laudańszczyzna - Ostrówek - Horodniana - Domuraty - Zwierzyniec Wielki - Grodzisk - Jałówka - Kopciówka - Połomin - Kizielany - Zabrodzie -Korycin	niebieski	126
Euro Velo: Odcinek: Wizna Burzyn -Brzostowo -Radziłów -Klimaszewnica - Białaszewo - Okół -Ruda - Modzelówka - Pieńczykówek - Stoczek - Ciszewo -Kuligi -"Las Grzędy" -Woznawieś -Orzechówka -Tajenko - Śluza Sosnowo	zielony	106,4
Wilkownia -Balinka - Jastrzębna PKP - Krasnybór -Lebiedzin -Podcisówek - Huta – Sztabin, im. Karola Brzostowskiego	niebieski	44,3
Szlaki wodne		
Rzeka Biebrza (Rogozynek – Ruś)	-	145,7
Rzeki Jegrznia – Ełk - Biebrza	-	72
Kanał Augustowski (Augustów - Śluza Białobrzegi - Śluza Borki - Śluza Sosnowo - Śluza Dębowo - rzeka Biebrza)	-	34,2
Szlak konny		
Szlak konny Puszczy Augustowskiej	-	246
Ścieżki edukacyjne i przyrodnicze		
Kładka	zielony	2,2
Ścieżka przyrodniczo-historyczna	czerwony	2
Czerwone bagno	czarny	1
Wydmy	zielony	2,3
Las	zielony	3,2
Grobla Honczarowska	zielony	3,3
Wokół Fortu IV Twierdzy Osowiec	zielony	4,5
Brzeziny Kapickie	zielony	4,2
Barwik	zielony	2,5
Długa Luka	zielony	0,4
Błota Biebrzańskie - Nowy Lipsk	czerwony	3
Błota Biebrzańskie - Szuszałewo	czerwony	2,5
Las w zasięgu ręki	zielony	0,15
Borek bartny	żółty	0,25
Biały grąd	zielony	3,2

Źródło: *Biebrzański Park Narodowy*. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.biebrza.org.pl>, stan z dn. 15.07.2010 r.

Rzeka w granicach Narwiańskiego Parku Narodowego ma długość około 50 km i jest jego głównym walorem. Narew stanowi przykład rzeki anastomozującej,

tworząc wodny labirynt poprzez sieć rozgałęziających i łączących się koryt o nieregularnym kształcie. Wytyczone szlaki ukazują piękno doliny Narwi, pozwalają poznać przyrodę i historię regionu, dają możliwość obserwacji licznych gatunków ptaków żyjących w NPN. W celach edukacyjnych, a zarazem uatrakcyjnienia terenu, wyznaczone są ścieżki dydaktyczne i przyrodnicze. W siedzibie parku – Kurowie znajdują się dwie ścieżki przyrodnicze, pozostałe - ścieżki dydaktyczne zostały opracowane przez szkoły i znajdują się w Kruszewie, Rogowie i Bokinach.

Tabela 4. Znakowane szlaki turystyczne w Narwiańskim Parku Narodowym i jego otulinie

Nazwa szlaku	Kolor znaków	Długość [km]
Szlaki Pieszce		
Szlak im. Zygmunta Glogera	zielony	45
Szlak Nadnarwiański	żółty	31
Szlak im. Włodzimierza Puchalskiego	czerwony	54
Szlak Włókniarzy	niebieski	75
Szlaki rowerowe		
Obwodnica rowerowa NPN	niebieski	90
Szlak Światowida	zielony	20
Szlaki wodne		
„Narwiański Labirynt”	-	45
„Kajakiem wokół Kurowa”	-	10
Ścieżki przyrodnicze i dydaktyczne		
„Kładka wśród bagien”	-	1
„Park przydworski w Kurowie”	-	0,8
Kruszewo	żółty	6
„Narew” - Rogowo	-	8
„Wędrując brzegiem Narwi” - Bokiny	-	2,5

Źródło: Narwiański Park Narodowy. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.npn.pl>, stan z dn. 15.07.2010 r., materiały reklamowe parku

Pobyty i uprawianie turystyki lądowej w Wigierskim Parku Narodowym dozwolone są przez cały rok, wyłącznie na oznakowanych w terenie drogach leśnych, szlakach turystycznych i ścieżkach edukacyjnych, na drogach publicznych oraz w obiektach turystycznych i edukacyjnych parku. Ogromnym zainteresowaniem cieszy się trasa kajakowa rozpoczynająca się na Wigrach i dalej Czarną Hańczą oraz Kanałem Augustowskim podążająca w kierunku Augustowa. Uważana jest za jedną z najpiękniejszych oraz najczęściej odwiedzanych w Polsce.

Tabela 5. Znakowane szlaki turystyczne w Wigierskim Parku Narodowym i jego otulinie

Nazwa szlaku/Trasa	Kolor znaków	Długość w km
Szlaki Piesze		
<i>im. Alfreda Lityńskiego</i> Krzywe – Leszczewek - Stary Folwark	czerwony	8
<i>im. Antoniego Patli</i> Stary Folwark – Tartak – Magdalenowo – Wigry – Czerwony Folwark – Rosochaty Róg – Mikołajewo – Ur. Piaski – Czerwony Krzyż – Jastrzęby – Zakąty – Krusznik – Bryzgiel – Ur. Powaly – Gawrych Ruda – Słupie – dolina Czarnej Hańczy – Cimochowizna – Leszczewek – Stary Folwark	zielony	49
Krzywe – Leszczewo - Krzywe	zielony	7
Węgrzał – Maćkowa Ruda – Wysoki Most – Giby	niebieski	11,3
Wysoki Most – Sernetki - Wysoki Most	czerwony	12,7
Dworzec PKP Suwałki – Mała Huta – Krzywe – Sobolewo – Gawrych Ruda – Płociczno – Walne – Ateny – Upustek - Danowskie	niebieski	38,5
Krzywe - Kaletnik	żółty	17,5
Stary Folwark – Leszczewo – Nowa Wieś - Szwajcaria	czarny	11,2
Krusznik – Monkinie - Danowskie	czerwony	8
Szlaki rowerowe		
<i>Międzynarodowa trasa rowerowa EURO VELO R-1</i> Przebieg szlaku przez WPN: Bryzgiel - Płociczno - Sobolewo - Stary Folwark - Wigry - Rosochaty Róg - Mikołajewo - Maćkowa Ruda - Wysoki Most – Pogorzelec	zielony	35
<i>Pierścień Rowerowy Suwalszczyzny</i> Przebieg szlaku przez WPN: Mała Huta - Leszczewo - Stary Folwark	niebieski	7
<i>Podlaski Szlak Bociani.</i> Przebieg szlaku przez WPN: Sernetki - Lipowe - Czerwony Krzyż - Piaski - Stary Folwark - Leszczewo - Krzywe - Mała Huta - Lipniak - Dębowo	czerwony	36,3
Suwałki – Stary Folwark	żółty	14
Szlaki wodne		
Szlak Czarnej Hańczy	-	108 na terenie Polski
Ścieżki edukacyjne		
Las	-	1,5
Suchary	-	2,5
Płazy	-	0,5
Jeziora	-	6,2
Puszcza	-	3,3
Eksploatacja dóbr puszczańskich	-	10,5

Źródło: *Wigierski Park Narodowy*. Dokument elektroniczny. Tryb dostępu: <http://www.wigry.win.pl>, stan z dn. 15.07.2010 r.

W WPN występują także szlaki łącznikowe oznakowane czarnym kolorem o łącznej długości 8,6 km oraz 70 km nieoznakowanych szlaków konnych. W granicach parku znajduje się również 60 km dróg gruntowych, które nadają się do turystyki rowerowej i nazywane są drogami rowerowymi. Na szlakach Wigierskiego Parku Narodowego występują punkty widokowe, wieże, pomosty, kładki, tablice informacyjne oraz ponad 300 drogowskazów. W punktach węzłowych szlaków, tablice przedstawiają mapę ze wszystkimi szlakami w parku.

Podsumowanie

Różne formy organizacyjne turystyki przyczyniają się do znacznego wpływu na środowisko prowadząc na niektórych obszarach do degradacji walorów turystycznych. Dlatego należy zadbać o odpowiednią infrastrukturę oraz przygotowywać takie trasy turystyczne, aby jak najmniej szkodzić przyrodzie i tam kierować ruch turystyczny. Szlaki turystyczne jako część zagospodarowania, przede wszystkim, mają na celu ochronę, przystosowanie oraz udostępnianie turystom walorów turystycznych.

Piśmiennictwo

1. Baranowska – Janota M., 2001. *Relacja ustaleń planu ochrony parku narodowego z innymi opracowaniami planistycznymi*. Parki Narodowe 4.
2. Instrukcja znakowania szlaków turystycznych PTTK. Wyd. PTTK ZG, Warszawa 2007.
3. Medlik S., 1995. *Leksykon podróży, turystyki, hotelarstwa*. PWN, Warszawa.
4. *Ochrona Środowiska 2009*. Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2010.
5. Styperek J., 2002. *Linearne systemy penetracji rekreacyjnej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
6. Średzińska J., *Znakowane szlaki turystyczne PTTK*, dokument elektroniczny
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dziennik Ustaw nr 92, poz. 880).
8. Zarządzenie nr 3/2006 Dyrektora Wigierskiego Parku Narodowego z dnia 23 stycznia 2006 r.
9. Zarządzenie nr 8/2010 Dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego.